

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SERAMİK VE CAM TASARIMI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Tezi

**AYA SOPHIA MOZAIKLERİ'NİN
SERAMİK YÜZEYLER ÜZERİNDE YORUMLANMASI**

Hazırlayan
Ece Pınar KAPAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Memduha Candan GÜNGÖR

İzmir / 2019

YEMİN METNİ

Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Aya Sophia Mozaikleri’nin Seramik Yüzeyler Üzerinde Yorumlanması” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / ...

Ece Pınar KAPAN

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün 04/07/2019 tarih ve ...16... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği' nin 3...maddesine göre Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı yüksek lisans öğrencisi Ece Pinar KAPAN'ın "Aya Sophia Mozaiklerinin Seramik Yüzeyler Üzerinde Yorumlanması" konulu uygulama raporunu incelemiş ve aday 16/07 2019 tarihinde, saat 12.00...da jüri önünde uygulama raporu savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan uygulama raporu savunmasından sonra 60... dakikalık süre içinde gerek uygulama raporu konusu, gerekse uygulama raporunun dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek uygulama raporunun ...bazı... olduğuna oy ...birlik... ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi M. Candan Güngör

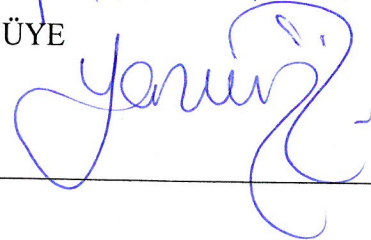
BAŞKAN

~~Dr. Öğr. Üyesi A. Temel Kalkan~~

ÜYE

Prof. Yasin TALAL

ÜYE

ÖZET

Bu araştırmadaki tasarımların temel çıkış noktasını, Ayasofya Mozaiklerinden yola çıkılarak geliştirilen Seramik formlar oluşturmaktadır.

Ayasofya 916 yıl boyunca Doğu Roma İmparatorluğu'nun kilisesi ve dünyanın merkezi olmuştur. Hristiyan dünyanın gururu niteliğinde olan bu yapı, ayakta kaldığı süreç boyunca birçok deprem, yangın ve isyan atlatmıştır.

1453 yılında Konstantinopolis'i fetheden Fatih Sultan Mehmet, yapıyı camiye dönüştürmüş, içinde barındırdığı mozaikleri ise özenle korumuştur. 1847-49 yılları arasında Sultan Abdülmecid'in girişimleri ile İsviçreli Mimar Gaspare Fossati tarafından restorasyonları yapılmış, 1934 yılında ise Atatürk'ün girişimleri ile müzeye çevrilerek sergilenmeye başlanmıştır. Ayasofya bir ibadethane olmasının ötesinde Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları'nın sosyal ve siyasal hayatlarının merkezi olmuştur. Bu önemi sayesinde yapı, kentsel imgeye dönüşmüş ve İstanbul ile özdeşleşmiştir.

Ayasofya mozaiklerinin sanat dalları ile olan etkileşimlerinin irdelenmesinde, dönemin mimari, resim, inanç ve düşünce sistemi referans olmuştur. Bu bağlamda Ayasofya Kilisesi'nin duvarlarını süsleyen mozaikler, kavramsal olarak ele alınarak bu çalışmadaki seramiklere dayanak oluşturmuştur.

ABSTRACT

The main starting point of the designs which is in this research is the ceramic forms developed from the mosaics of Hagia Sophia.

Hagia Sophia has been the church of the Eastern Roman Empire and the center of the World for 916 years. Hagia Sophia is the important source of pride the Christian World. It witnessed many earthquakes, revolt and fires during its survival.

Constantinople was conquered in 1453 by Fatih Sultan Mehmet. The building was converted into a mosque and the mosaics in it were carefully preserved. It was restored between 1847 and 1849 by the Swiss architect Gaspare Fossati. The reason for it is the Sultan Abdulmecid's attempts. In 1934, with the attempts of Ataturk began to be exhibited as a museum. Although Hagia Sophia was a place of worship, it became the center of the social and political life of the Byzantine and Ottoman Empire. Through to this, it became identified with İstanbul and became an urban structure.

In the researching of the interaction of the Hagia Sophia mosaics with the branches of art; architecture, painting, belief and thought system have been the reference. In this context, the mosaics adorning the walls of the church of Hagia Sophia are conceptually handled and ceramic formed the basis of this study.

ÖNSÖZ

“Aya Sophia Mozaikleri'nin Seramik Yüzeyler Üzerinde Yorumlanması” isimli bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Anasanat Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Memduha Candan GÜNGÖR yönetiminde hazırlanmıştır.

Çalışmada, Ayasofya kilisesi ve içerisinde barındırdığı eşsiz mozaikleri incelenmiş, modern formlar ile sentezlenerek özgün eserler üretilmiştir.

Bu çalışmanın oluşturulmasında, beni öğrenciliğine kabul eden, yapıcı eleştirileri, sabrı ve desteği ile yanımda olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Memduha Candan GÜNGÖR'e teşekkürlerimi sunarım.

Üniversite eğitim hayatımın ilk yıllarından itibaren, verdiği değerli fikir ve önerileriyle beni her daim teşvik etmiş Dr. Öğr. Üyesi Ali Temel KÖSELER'e, ilgisini, desteğini ve eşsiz bilgi birikimini esirgemeyen Öğr. Gör. Füsun ÇÖVENOĞLU'na, tez çalışmalarımındaki ihtiyaçlarıma destek olan Heraeus Tokmak A.Ş.'ne, çalışmamın başından sonuna dek yanımda olan Leyla DEMİR'e, gösterdikleri sonsuz sabır, anlayış, maddi manevi destek ve inançları için sevgili aileme yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Ece Pınar KAPAN

**AYA SOPHIA MOZAIKLERİ'NİN
SERAMİK YÜZEYLER ÜZERİNDE YORUMLANMASI**

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
SÖZLÜK	xi

1.BÖLÜM

AYASOFYA VE TARİHİ ÇEVRE

1.1. Byzantion'un Kuruluşu	2
1.2. İlk Ayasofya'nın Yapılışı	3
1.3. Theodosios'un Kilisesi	5
1.4. Iustinianos'un Ayasofyası	6
1.5. Yeni Ayasofya Mimarisi	7
1.6. Iustinianos Dönem Mozaikleri	13
1.6.1. Iustinianos sonrası ve İkonoklazma'ya kadar olan Dönem	15
1.6.2. 9. Yüzyıl ve Sonrası	15

2.BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE MOZAIK ve AYASOFYA MOZAIKLERİ

2.1. Mozaik Tanımı	19
2.2. Mozağin Tarihi	19
2.2.1. Hellenizm Devrinde Mozaik	20
2.2.2. Roma Mozaikleri	21
2.2.3. Bizans Mozaikleri	21
2.3. Aya Sofya Mozaikleri	22
2.3.1. Apsis Mozaïği	22
2.3.2. Apsisdeki İki Melek Mozaïği	24
2.3.3. İmparator Aleksandros'un Mozaïği	25
2.3.4. VI. Leon Mozaïği	27
2.3.5. Kubbe Melek Tasvirleri	28
2.3.6. Deisis Kompozisyonu	29
2.3.7. Zoe Mozaïği	30
2.3.8. Komnenos Mozaïği	32
2.3.9. Tympanon Üzerindeki Aziz Mozaikleri	34
2.3.10. Vestibul Mozaïği	35

3. BÖLÜM

KİŞİSEL YORUMLAMALAR VE UYGULAMALAR

3.1. Ayasofya Mozaiklerinin Seramik Yüzeylerde Yorumlanması	39
SONUÇ	46
KAYNAKÇA	47
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1 İmparator Konstantinos'a ait Bronz Baş	3
Şekil 2 Ayasofya'da bulunan Konstantinos Mozaïği	4
Şekil 3 Antoniades'e göre Ayasofya Planı	4
Şekil 4 II.Ayasofya'nın Kazılarında Ortaya çıkarılan Mimari Parçalar	5
Şekil 5 İmparator İustinianos'un San Vitale Basilikası'nda bulunan Mozaïği..	6
Şekil 6 Ayasofya Vestibul Kapısı üzerinde yer alan, İustinianos'u Kilisenin maketini Meryem'e sunarken gösteren Mozaik Pano X.yy.....	8
Şekil 7 Ayasofya'nın Planı (Müller-Wiener'den)	8
Şekil 8 Ayasofya B-D ve K-G Kestirleri (Van Nice'den)	9
Şekil 9 İç Narteksin Kuzey ucundan bir görünüş	10
Şekil 10 Orta Nef'ten görünüş	11
Şekil 11 Güney Nef'ten Görünüş	12
Şekil 12 İustinianos Dönem mozaiklerinden Nebati ve Geometrik Motifler	13
Şekil 13 İustinianos Dönemi'nde Haç ile zenginleştirilmiş Nebati Motifler	14
Şekil 14 Ayasofya'da Pagan dönemlerden kalan ve Tanrıça Athena'yı sembolize eden Örumcek Ağı Figürü	14
Şekil 15 Pandantifler üzerindeki Serafım Meleği Mozaïği	15
Şekil 16 Apsis Yarım Kubbeyi süsleyen Meryem Mozaïği	16
Şekil 17 Büyük İskender'in savaş alanında Pers İmparatoru Dairus'a saldırdığı an	20
Şekil 18 Apsis'teki Meryem Mozaïği	23
Şekil 19 Apsis'teki Meryem Mozaïği Detay	23
Şekil 20 Bema Tonozu'nun Sağında bulunan Cebrail Mozaïği	24
Şekil 21 Aleksandros Mozaïği	25
Şekil 22 Aleksandros Mozaïği Detay	26
Şekil 23 İmparator Kapısı üzerinde Pantokrator İsa'ya secde eden VI. Leon Mozaïği	27
Şekil 24 Pandantifler üzerinde yer alan Serafım Melekleri	28

Şekil 25 Serafim Meleği Mozaïği Detay	28
Şekil 26 Ayasofya'nın yukarı Güney katında yer alan Deisis Mozaïği	29
Şekil 27 Deisis Mozaïği Pantokrator İsa Detay	29
Şekil 28 Deisis Mozaïği Vaftizci Yahya Detay	30
Şekil 29 IX. Konstantinos Monomakhos ve İmparatoriçe Zoe	31
Şekil 30 IX. Konstantinos Monomakhos ve İmparatoriçe Zoe Detay	31
Şekil 31 IX. Konstantinos Monomakhos ve İmparatoriçe Zoe Mozaïği, Takdis yapan İsa'nın eli Detay	32
Şekil 32 İmparator II. İonannes Komnenos Mozaïği	33
Şekil 33 İmparator II. İoannes Mozaïği Prens Aleksios'un Portresi Detay	33
Şekil 34 İoannes Krysostomos ve Ignatios Theopholos Mozaïği	34
Şekil 35 İoannes Krysostomos ve Ignatios Theopholos Mozaïği Detay	34
Şekil 36 Güney girişte bulunan Vestibul kapısı üzerinde yer alan Vestibul Mozaïği	35
Şekil 37 Meryem'e Ayasofya maketini sunan İustinianos	36
Şekil 38 Meryem'e surlarla çevrili Konstantinopolis'i sunan Konstantinos	37
Şekil 39 Uygulanacak olan Mozaiklerin Eskiz ve Tasarım süreci	39
Şekil 40 IX. Konstantinos Monomakhos Zoe Mozaïği Detay	40
Şekil 41 "Zoe"	41
Şekil 42 Deisis Mozaïği Pantokrator İsa	42
Şekil 43 "Pantokrator"	43
Şekil 44 Deisis Mozaïği Meryem Detay	44
Şekil 45 "Meryem"	45

SÖZLÜK

Atrium: Antik Roma konutlarında avlu.

Apsis: Bir Tapınak mekanı içinde doğrultu belirleyen, tonozlu yarım daire planlı ve mihrabı içeren bölüm.

Bani: Kurucu.

Bazilika: Uzunlamasına gelişmiş mekan düzenine sahip, sütun dizilerince taşınan bir yapı türü.

Bazilikal: Mimarlıkta bir eksen boyunca simetrik olarak, uzunlamasına ve bir mihrap doğrultusunda gelişmiş mekanları ve planları niteler.

Bema: Bir kilisenin apsisinin önünde, rahipler için ayrılmış yüksekçe alan.

Eksonarteks: Bizans ve Erken Hristiyan kiliselerinde yapının ana eksenine dik konumda yerleştirilmiş iç içe iki giriş mekanı varsa, bunlardan dıştakine denir.

Fresko: Yaş sıva üzerine suda çözülmüş boya pigmentleri ile yapılan duvar resmi.

İkona: Ortodoks Kilise sanatında Hz. İsa, Meryem ya da azizleri betimleyen resim.

İkonoklazma: Tasvir kırıncılık.

Kerubin: Çocuk başlı melek tasviri.

Keramik: Seramik.

Kubbe: Genellikle yarımküre biçiminde olan yapı örtüsü.

Kubbeli Bazilika: Nefi, kanatları ve galerileri tonozlu, orta bölümü bir kubbeyle örtülü, kare ve dikdörtgen planlı Kilise.

Mabet: Tapınak.

Mihrap: Cami ve mescitlerde kible yönünü belirten yer.

Minber: Camilerin içinde, hutbe okunan yüksekçe özel yer.

Mozaik: Cam, mermer, keramik ya da yarı değerli taştan parçaların (tessera) bir yüzeyde macunlanması.

Narteks: Bizans kiliselerinde batıda yer alan ve kilisenin ana mekanına açılan bölümü.

Nef: Kiliselerde apsise dik doğrultuda, birbirlerinden sütun ya da ayak dizileri ile ayrılmış uzunlamasına mekanların her biri.

Nika: Zafer.

Pagan: Çoktanrılı.

Pandantif: Kare planlı duvar sistemi üzerine kubbenin oturmasını sağlayan köşelerdeki küresel üçgen geçiş bölgesi.

Pantokrator: 'Evrenin hakimi' anlamına gelen İsa'nın ünvanlarından biri.

Payanda: Duvarın dışa doğru eğilmesini önlemek amacıyla, karşı yönde inşa edilen destekleme sistemi.

Paye: Yapıda taşıyıcı ayak.

Porfir: Kırmızı veya mor renkte sert bazaltik taş.

Portik: Küçük sütunlarla taşınan giriş sundurması.

Rönesans: 14.yy.'da İtalya'da başlayarak, 16.yy'a dek tüm Batı ve Orta Avrupa'ya yayılan sanat hareketi.

Sır: Pişmiş toprak eşya ve yapı malzemesi üzerine sürülerek fırınlanan ve bunların üzerini saydam bir katmanla örterek su ve benzeri sıvılardan etkilenmemesini sağlayan koruyucu madde.

Tasvir: Betimleme.

Tessera: Mozaïği oluşturan, genellikle kp biçiminde küçük mermer, cam veya keramik parçaların her biri.

Tympanon: Yan neflerin orta nefe bakan yüksek duvarları.

Vestibul: Yapının giriş mekanı.

1.BÖLÜM

AYASOFYA VE TARİHİ ÇEVRE

1.BÖLÜM

AYASOFYA VE TARİHİ ÇEVRE

1.1.Byzantion'un Kuruluşu

Tarihte Byzantion, Antoniana, Nova Roma, Konstantinos, İstanbul ve İstanbul olarak anılan kentin kuruluş öyküsü mitoslara dayanmaktadır. “Şehir orjinalde Yunanlarca Byzantion olarak adlandırılrsa da, Latince şekliyle Byzantium günümüzde daha yaygın kullanılmaktadır. Byzantion ismi, burada İÖ. 660 civarında bir Yunan kolonisi kurduğu düşünülen, efsanevi Megaralı Byzas'tan gelmektedir”(Freely, Çakmak, 2017: 5).

Krallığın Lideri Byzas; Delphi tapınağındaki kahinlere yeni topraklarının neresi olacağını sorar ve körler ülkesinin karşısında olacağı cevabını alır. İki yıl süren zorlu yolculuktan sonra Sarayburnu'nun olduğu yere varırlar. Megaralılar buldukları yerin güzelliği ve tabiatı karşısında adeta büyülenirler. “Burayı görmeyip karşıya yerleşenler kör olmalı! Kahin doğru söylüyormuş; biz ülkemizi buraya kuracağız, yani körler ülkesinin karşısına”(Acarer, 2009: 3). Byzas'in eliyle gösterdiği karşı kıyı, Trakların yaşadığı Kalkedon'dur.

Byzantion kurulduktan sonra farklı kolonilerin desteği ile güçlenmiş olsa da, Persler'in baskılarına karşı dayanamamış ve hakimiyeti altına girmiştir. ”MÖ. 479 yılında yapılan Plataia savaşında Persleri yenen Sparta kralı Pausanias, Byzantion'un hakimiyetini Persler'den alır. Bundan sonraki yüz yıl içinde Byzantion, Sparta, Atina, Makedonya ve Pergamon Devletleri'nin egemenliklerini gördükten sonra Bursa-İzmit yöresinde kurulan Bithynia Krallığı'nın hakimiyetine girer”(Akşit, 2012: 21).

1.2.İlk Ayasofya'nın Yapılışı

“Byzantion’u Roma’nın başkenti yapan ve şehri yeni yapılarla süsleyen Konstantinos’un birinci AyaSofya’nın banisi olduğu bazı kaynaklarda belirtilmiştir. Ancak 380-440 yıllarında Konstantinopolis’te yaşayan kilise tarihi yazarı Sokrates, AyaSofya’nın ilk yapısının İmparator Konstantinos’un yerine tahta geçen Konstantios 337-361 tarafından yapıldığını bildirir. İmparator Konstantinos’un hayatını yazan Eusebios da imparatorun böyle bir kilise yaptırdığından hiç bahsetmez. Bununla beraber Alexander Konstantinidis, Konstantinos’un 337 yılında ölümü ile yerine geçen oğlu II.Konstantinos’un babasının yaptığı kilisenin depremde yıkılması üzerine daha geniş bir yapıyı 358 yılında yaptırmaya başladığını, yapının 360 yılında tamamlandığını ve bu tarihte açılışının yapıldığını kaydetmektedir”(Akşit, 2012:29). (Bkz. Şekil 1-2)

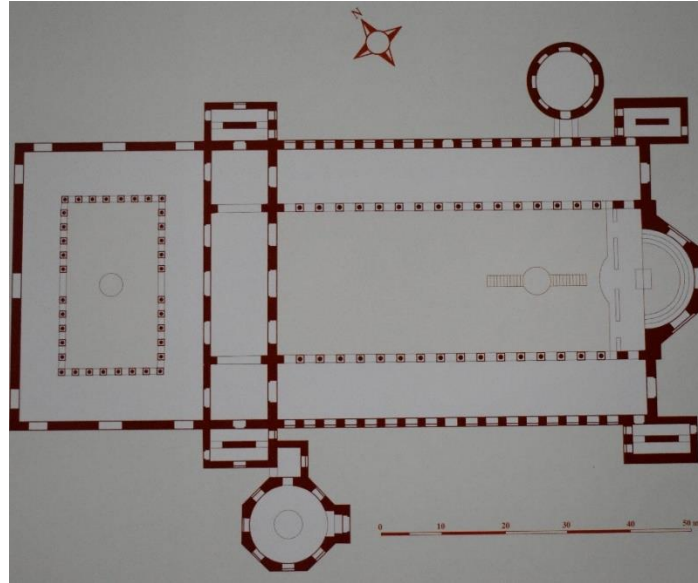

Şekil 1: İmparator Konstantinos’a ait Bronz baş
(Akşit, 2012: 25)

Şekil 2: Ayasofya’da bulunan Konstantinos Mozaiği
(Akşit, 2012: 28)

Yapının planı bazilikal özellik taşımaktadır, ancak bir kubbe ve iki yarım kubbe ile örtülmüş olması onu özgün kılmaktadır. (Bkz. Şekil 3)

Şekil 3: Antoniades’e göre ilk Ayasofya planı
(Akşit, 2012: 29)

“Batıda yer alan Atrium’dan geçerek varılan binanın dış duvarları 92 metre uzunluğunda ve 70 metre genişliğinde, büyük bir dikdörtgen oluştururlar. Doğu duvarının merkezinde, içeride yarım yuvarlak, dışarıda ise üç cepheli olan bir apsis yer alırken, batısında önce bir narteks ve sonra da eksonarteks bulunur. Ortadaki nef, yan kanatlardan, iki katlı bir sütun sırası ile ayrılmakta, üstteki sütun dizisi de yan kanatların ve narteksin üzerinde yer alan bir galeriye cephe oluşturmaktadır” (Freely, Çakmak, 2005: 79).

Ayasofya’nın bu ilk yapısının ömrü ne yazık ki çok uzun olmamıştır. İmparator Arkadios dönemin’nde Ioannes Khrysostomos Konstantinopolis Piskoposu olarak görev yapmıştır. Kraliçe ve sarayın önde gelenlerini sık sık tenkit etmekteydi. ”Bu söylemleri sonucunda Khrysostomos 403 yılında sürgüne gönderildi”(Akşit, 2012: 33).

Khrysostomos müritlerinin desteği ile Konstantinopolis’e geri döndü fakat saray erkanını eleştirilerine devam edince tekrar sürgüne gönderildi. ”Bu defa Khrysostomos’un müritlerinin tepkisi çok sert oldu. Bir çok yeri katliama sahne olan Konstantinopolis sokakları ateşe verildi. Bu kargaşa sırasında 44 yıldır ayakta duran Büyük Kilise (II.AyaSofya) de yanarak kül oldu” (Akşit,2012:36).

1.3. Theodosios’un Kilisesi

“Theodosios Kilisesi, 532’deki Nika İsyanı sırasında yıkılmış ve yerine İustinianos tarafından yaptırılan bugünkü bina 537’de tamamlanmıştır. Alman Arkeolog Alfons Maria Schneider’in 1935 yılında yaptığı kazılarda, bugünkü Ayasofya’nın bahçesinde, Theodosios Kilisesi’nin anıtsal giriş portiki meydana çıkarılmıştır”(Freely, Çakmak, 2005: 42). (Bkz. Şekil 4)

Şekil 4: II. Ayasofya’nın kazılarda ortaya çıkarılan Mimari parçaları
(Akşit, 2012: 35)

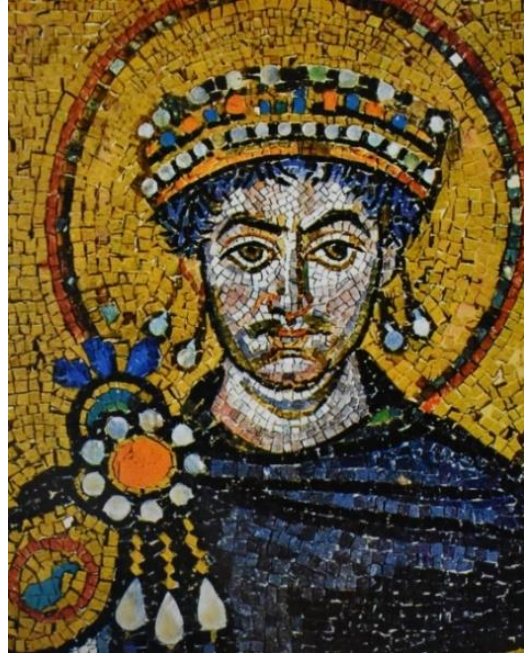
1.4.İustinianos'un Ayasofyası

İustinianos Balkan toprakları Dardania'da doğmuş bir köylüydü. İmparatorluğa kadar yükselen amcası I.İustinos'un desteğini alarak Konstantinopolis'e gelmiştir.

“Caesar olmadan bir yıl evvel, İustinianos, alt tabakadan gelen ve eski bir aktrist olan Theodora ile tanıştı, kısa bir süre sonra da nişanlandı. İlk başta İustinos'un karısı Euphemia'nın karşı çıkması ve bir senatör ile eski bir aktristin evliliğini yasaklayan kanunu hatırlatması ile evlenemediler. Fakat, Euphemia'nın 524'teki ölümünden sonra, İustinianos, tövbe eden aktriste bir ayrıcalık tanınması için İustinos'u razı etti ve böylece, yıl sonuna doğru bu evlilik gerçekleşti”(Freely, Çakmak, 2005: 69).

“Hatta gelen tepkiler üzerine İustinianos'un amcası olan İmparator İustinos; tövbe etmiş bir oyuncu ile bir senatörün evlenmesinin uygun olduğuna dair kanun çıkartmak zorunda kalmıştır”(Akşit, 2012: 39)

“527 yılına girilirken yorgun İmparator İustinos, 521 yılında evlat edindiği ve sonrasında konsil yaptığı yeğeni İustinianos'u 5 Nisan 527 tarihinde müşterek imparator ilan etti”(Akşit, 2012: 39). (Bkz. Şekil 5)

Şekil 5: İmparator İustinianos'un Ravenna'daki San Vitale Basilikası'nda bulunan mozaiği

(Akşit, 2012: 39)

“Batı Avrupa’nın yasal sistemlerinin temelini oluşturan ve Roma Hukuku denilen hukuk düzeni aslen İustinianos Kanunnamesi’ne dayanmaktaydı. Bu daha eski Roma nizamnamelerinden, kadınlara tanıdığı geniş haklar ve başka reformlar açısından farklıydı. İustinianos, kanunlarının ilk uygulamasını dinden sapmışlara, homoseksüellere ve çoktanrıçılara karşı yaptı”(Freely, Çakmak, 2005: 70).

“Halk toplulukları Hipodromdaki yarışlarda giyilen renklerden esinlenerek kendilerini; maviler, yeşiller gibi renkler altında toplamışlar, ancak bu topluluklar bir spor kulübü şeklinde değil de siyasi görüşlerini ifade eden partiler şeklinde örgütlenmişlerdi. Maviler aristokrasiyi temsil ederken, Yeşiller orta ve alt sınıfları temsil etmekteydiler. Ayrıca Maviler’in Ortodoksları, Yeşillerin Monofizitleri temsil ettikleri söylenir”(Akşit, 2012: 40).

“10 Ocak 532 Cumartesi günü, şehrin tarihinin en kanlı isyanlarından birinin fitilinin ateşlendiği gün olmuştur”(Akşit,2012:40). Nika isyanı sırasında; İmparator İustinianos ve meclisi toplantı yapmaktaydı. Ölümüyle sonuçlanabilecek mağlubiyeti ihtimali üzerine; “Karadeniz’deki Herakleia’ya kaçmasını ve askeri kuvvetlerini orada tekrar düzenleyip geri dönerek şehri yeniden ele geçirmesini tavsiye ettiler. Fakat İustinianos, Theodora’nın “*Erguvan rengi, kefen için en uygundur!*” sözleri üzerine, şehirde kalıp tahtı için mücadele etmeye karar verdi. Bunun üzerine Belisarios, barbarlardan oluşan askeri kuvvetlerini harekete geçirdi ve isyancıları Hipodrom’da hapsederek, Prokopios’a göre 30.000’ini öldürdü”(Freely-Çakmak, 2005:72). Bu isyanın sonucunda; Ayasofya, Senato Binası ve Büyük Saray ciddi bir biçimde zarar görmüş.

1.5. Yeni Ayasofya Mimarisi

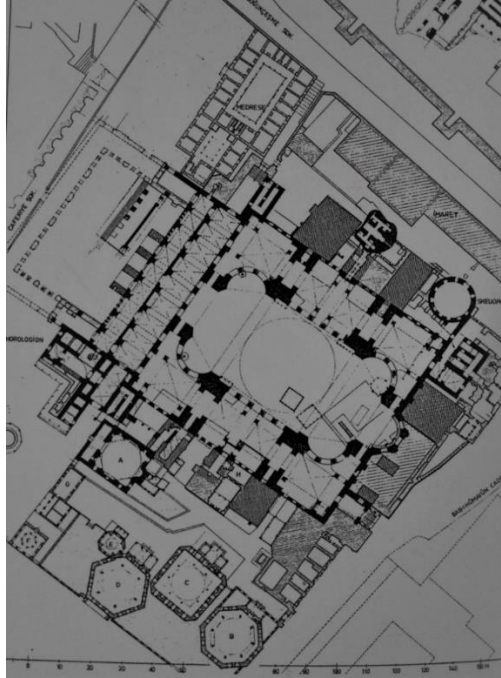
“Justinianus devrinde Hristiyanlık tüm imparatorluk sathında iyice yayılmıştı. Bunu göz önüne alan I. Justinianus hem Hristiyanlığı yüceltecek hem de imparatorluk düşüncesinin mücessem bir simgesi olabilecek büyük bir mabet yapma gereği duymuştu. Nika İsyanı’nda yanan Ayasofya’nın İmparator için binayı yenileme gerekliliğini mi oluşturduğu; yoksa imparatora önceden tasarlamış olduğu bir planla yeni ve muhteşem bir mabet yapma fırsatını mı verdiği konusunda düşünülecek olur ise, 14-15 Ocak gecesi çıkan Nika yangınından kısa bir süre sonra mabedin inşaatına başlanmış olması, önceden tasarlanmış bir planın varlığına işaret etmektedir”(Aslan, 2014, 31).

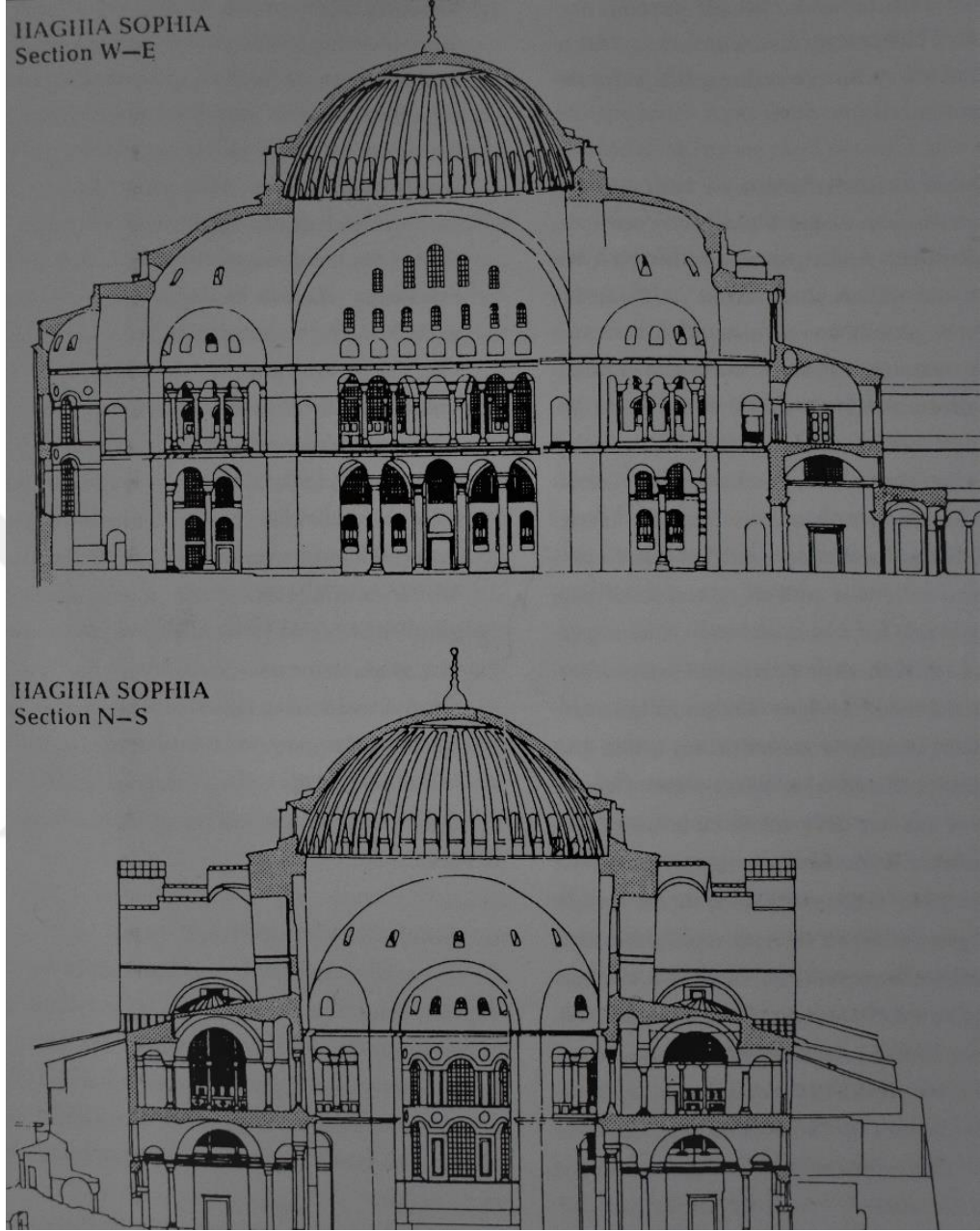
Şekil 6: Ayasofya Vestibul Kapısı üzerinde yer alan, İustinianos'u kilisenin maketini Meryem'e sunarken gösteren Mozaik pano. X.yy.

(Akşit, 2012: 41)

Şekil 7: Alman mimar, Arkeolog ve Bizantolog Wolfgang Müller-Wiener tarafından çizilmiş olan Ayasofya Planı

(Freely-Çakmak, 2017: 80)

Şekil 8: Mimar Robert L. Van Nice tarafından çizilmiş Ayasofya B-D ve K-G kesitleri
(Freely, Çakmak, 2017: 81)

“Justinianos ilk iş olarak emirnameler hazırlatarak tüm imparatorluk sınırları içerisinde kutsal yapı için malzeme desteği ister. Çok geçmeden de İmparatorluğun her yerinden işe yarar malzeme, başkente akmaya başlar. Mısır’da ki Heliapolis’ten kubbe altında kullanılmak üzere getirilen sekiz adet kırmızı porfir sütun, Roma’dan getirilerek zemin kat eksedrasında kullanılan eflatun rengi mermer sütunlar, uzun yollar kat ederek yapıya destek sağlayan parçalardan yalnızca bazılarıdır”(Akşit, 2012: 44).

Şekil 9: İç Narteksin Kuzey ucundan bir görünüş
(Akşit, 2012: 74)

Yapıda kullanılan mermerlerden; ‘‘beyaz renkte olanlar o dönemde Prokenessos olarak anılan Marmara Adas’ından, pembe renktekiler Afyonkarahisar yakınındaki Synada’dan, sarı renkte olanlar Afrika’dan, kırmızı renkte olanlar Kuzey Afrika’dan ve yeşil renkli olan mermerlerin de Eğriboz Adası’ndan getirildiği söylenir’’(Akşit, 2012: 44). (Bkz. Şekil 9)

İmparator yeni mabedin inşası ile ilgili ikinci emirname hazırlatarak en yetenekli, mimar ve ustaların başkente getirilmesini emretmiştir.

‘‘Bu emirlerle şehre gelen ve İustinianos tarafından seçilen ‘‘Her iki mimar da Küçük Asya’nın batısından çıkmış, meşhur birer matematikçi ve fizik uzmanıydı. İustinianos için daha önce de Mezopotamya’daki bir mühendislik projesinde çalışmışlardı. Anthemios aynı zamanda *Müstesna Mekanik Cihazlar* adlı bilimsel bir eserin yazarıydı. Buluşlarından biri, buhar basıncı kullanarak küçük çaplı depremler yaratan bir aletti ve ayrıca konik kavisler ile ilgili

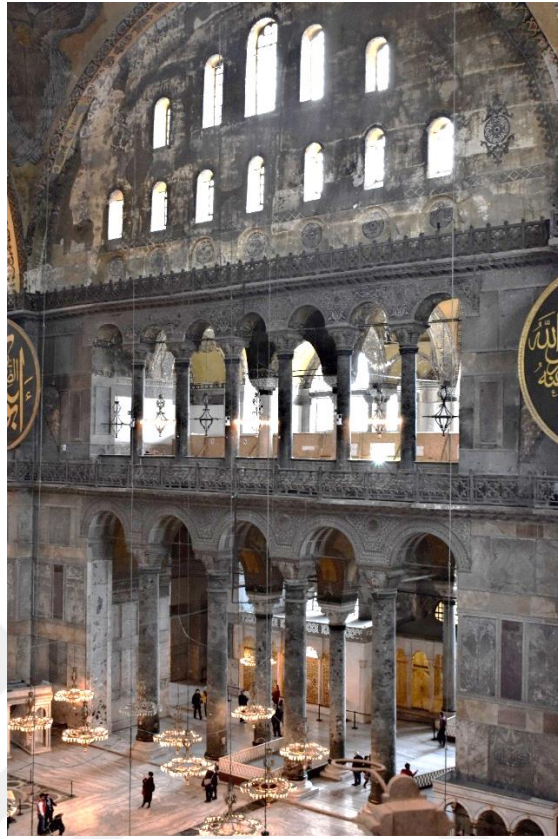

çalışmalara özgün katkılarda bulunmuştu. İsidoros ise, İustinianos'un 529'da kapattığı Atina'daki Platon Akademisi'nin sondan bir önceki yöneticisiydi. Her ikisi de, aynı dönemde yaşamış olan ve bilim tarihçileri tarafından da kabul gören, bir kuvvetin beden üzerindeki gücünün onun hacmi ve sürati ile orantılı olduğunu ilk anlayan İoannes Philoponos'un çalışmalarından haberdar olmalıydılar. Çok seyahat ettiklerinden, imparatorluğun sınırları içinde yapılmış bazı kubbeli binaları, en uzağı ve en büyüğü Roma'daki Pantheon'du, mutlaka görmüşlerdi. Aynı zamanda, Küçük Asya'nın güneydoğusunda ve Suriye'deki pandantif kubbeli yapıları da olasılıkla görmüşler ya da hiç olmazsa işitmişlerdi. Bütün bu unsurlar, Anthemios ve İsidoros'u, Ayasofya'yı tasarlarken etkilemiş olmalıdır, çünkü söz konusu yapı pandantifler üzerine oturan kubbesi ile bir bazilika'dır''(Freely, Çakmak, 2005: 80). (Bkz. Şekil: 10)

“Altı yıl süren mabedin inşaatında, yüz ustanın gözetiminde on bin işçi çalışır. Justinyen döneminin ünlü tarihçisi Prokopios mabedi şu sözlerle özetlemiştir: *'burayı görenler, göz kamaştırıcı ve olağanüstü olduğunu söylüyor. Ayasofya'yı görmeyenler ise asla anlatılanlara inanmıyor!'* Prokopios, *'Kubbe sağlam bir temele oturtulmuş izlenimi veriyor, ama sanki masalsi altın zincirlerle gökyüzüne asılmış da, altındaki alanı kaplıyormuş'* gibi diyerek sürdürür. Ünlü tarihçi son noktayı şöyle koyar: *'Ayasofya sanki insan eli ile değil de Tanrı'nın iradesiyle kusursuzluğa erişmiş gibi!'*”(Erk, 2009:52). (Bkz. Şekil 10-11)

Şekil 10: Orta Nef'ten görünüş
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 11: Güney yan Nef görünüş
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

“Ayasofya’nın iskeleti kare şeklindedir ve bütün doğu kiliselerinde olduğu gibi doğu yönüne bakar. Planı bir çerçeve içine yerleştirilmiş, boyu hemen hemen enine eşit bir Yunan haçına benzemektedir. Bu eserin Mimarı Anthemios’tu. Anthemios’ un, Ayasofya’nın ilk temellerini attıktan kısa bir süre sonra ölmesi yapının ilk mimarlarının başlattığı mükemmellikte sürdürülememesine sebep oldu. Ayasofya’nın planı ile yapısı farklı mimarlar tarafından yapıldığı için planı oldukça belirlidir fakat binanın iskeleti plana uymaz”(Aslan, 2014: 34).

“Tarihçi Sokrates; I. Ayasofya’nın adının şehrin en büyük ve muhteşem kilisesi olduğu için Latince; Megna Ecclesia, Yunanca; Megale Ekklesîa yani “Büyük Kilise” olduğunu, daha sonra Hz. İsa’nın tanrısallığını ifade eden “Ayasofya” adı verildiğini ifade eder”(Aslan, 2014: 35).

“Gördüğü haşmetten hayretler içinde kalan İmparator ellerini havaya kaldırarak şükrettikten sonra, yaptırdığı muhteşem tapınakla hafızalarda yer etmiş olan Tevrat Peygamberi Süleyman’ı kastederek: *Ey Süleyman seni geçtim!* dediği söylenir” (Akşit,2012:46). ” Başkent in talihsizliği devam etmektedir. İmparatorluğun ve halkın gurur kaynağı olan dönemin eşsiz mabedi bütün ihtişamı ile şehri süslese de statik bakımdan henüz oturmamıştır. 553 yılı

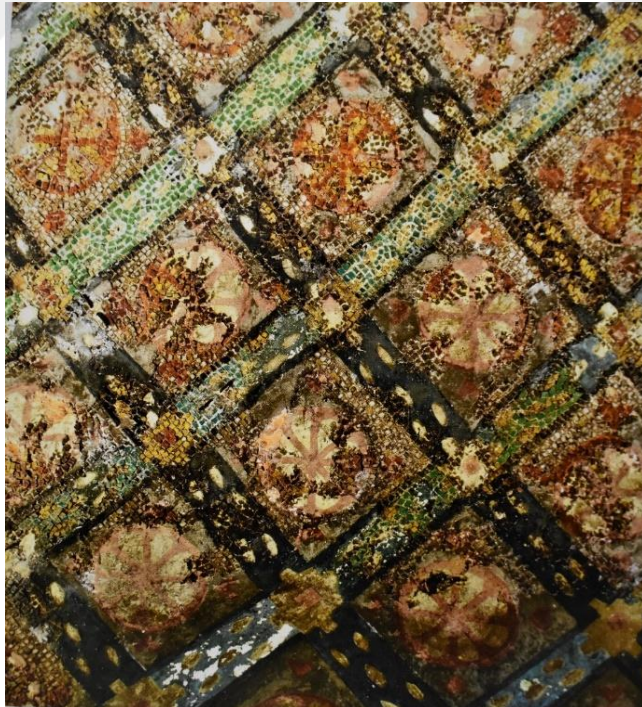
Ağustosunda ve ardından 14 Aralık 557 tarihinde gerçekleşen depremlerde büyük kubbe ile doğudaki yarım kubbe çatlamaştır’’ (Akşit, 2012:47).

1.6. Iustinianos Dönem Mozaikleri

AyaSofya görkemli yapısı ve içerisinde barındırdığı mozaikleri ile Bizans sanatının en nadide eseri olarak dikkat çeker. Yapıyı süsleyen mozaiklerde dönem ve üslup bakımından farklılıklar görülür. ‘‘İmparator Iustinianos zamanında, 532-537 yılları arasında yapılan AyaSofya’nın kemerleri, tonozları ve üst örtüsünün üzeri mozaiklerle kaplanmıştı’’ (Akşit, 2012: 165).

‘‘Eski Yunanistan’da halk mabedin içine girmediğinden daima mabetlerin dışarısına daha çok özen gösterilirdi. Bizanslılar ise, kiliselerin dışarısından çok, içerisine önem verdiklerinden, Ayasofya’nın içi gayet muhteşem ve süslü yapılmıştır. Dışı ise gayet sadedir’’(Arslan, 2014: 45).

Mozaik süslemelerde motif olarak bitkisel ve geometrik desenler kullanılmış, kompozisyonlar Tapınak Haçı ile zenginleştirilmiştir. (Bkz. Şekil 12-13).

Şekil 12: Iustinianos Dönem Mozaiklerinden Nebati ve Geometrik Motifler
(Akşit, 2012: 165)

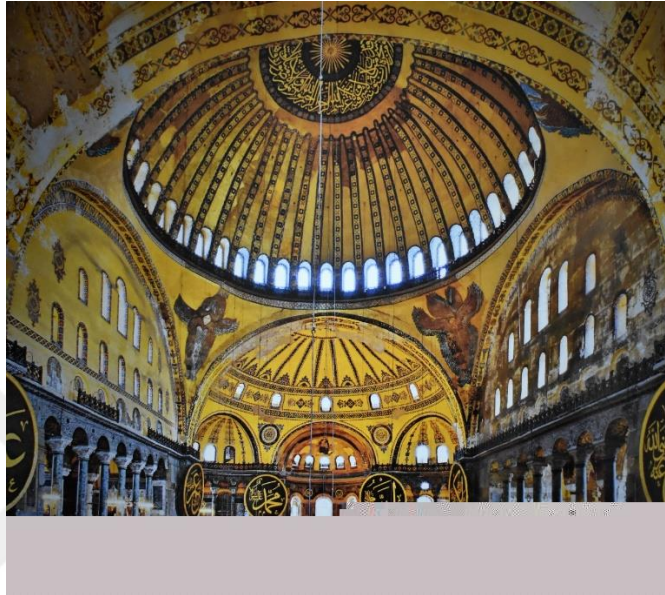
Şekil 13: Iustinianos Dönemi'nde Haç ile Zenginleştirilmiş Nebati Motifler
(Akşit, 2012: 164)

Erken dönem mozaiklerinde pagan sembolizminin örneklerini görmek mümkündür. "Pagan dönemlerde Örümcek Ağı, Tanrıça Athena'nın sembolü olarak kullanılmıştır"(Çift, Altunay, 2017: 40). (Bkz. Şekil 14)

Şekil 14: Ayasofya' da Pagan dönemlerden kalan ve Tanrıça Athena'yı sembolize eden
Örümcek Ağı Figürü
(Akşit, 2012: 167)

“Ayasofya’da ana kubbeye geçişi sağlayan pandantifler üzerinde birbirine tam eş olmayan dört melek figürünün olduğu görülür. Araştırmacılara göre bu resimler İncil’e göre, Tanrı’nın tahtını koruyan en yüksek mertebedeki altı kanatlı melekten biri olan Serafimleri temsil eder”(Aslan, 2014: 236). (Bkz. Şekil 15)

Şekil 15: Pandantifler üzerindeki Serafim Meleği Mozaiği
(Akşit, 2012: 86)

1.6.1. Iustinianos sonrası ve İkonoklazma’ya kadar olan Dönem

“İmparator Iustinianos’un 565 yılında ölümünün ardından tahta geçen Iustinianos Hanedanlığı İmparatorları, 610 yılında Phokas’ın ölümüyle son bulur. 717-741 yılları arasında Bizans tahtında gördüğümüz III. Leon, aziz resimlerinin tasvir edildiği ikonaların kutsal sayılması tapınılması durumunun çok yaygın bir hale geldiğini görerek durumun düzeltilmesi için bir takım önlemler alır. 726 yılında ikonaların kaldırılması ve yeniden yapılmasını yasaklar. 726 yılından 843 yılına kadar süren ve ‘İkonoklazma Dönemi’ olarak adlandırılan bu dönemde kilisedeki resimler kaldırılarak onların yerine sadece İsa’yı sembolize eden Haç motifleri yapılır. İkonoklazma dönemi III.Mikhail 842-867 zamanında kalkmıştır. Yasağın kalkmasıyla bütün kiliseler yeniden donatılmıştır” (Akşit,2012: 165).

1.6.2. 9. Yüzyıl ve Sonrası

“867 yılında Ayasofya’nın apsisine yapılan Meryem ve çocuk İsa, kilise içerisine yeniden yapılmaya başlanan mozaiklerin ilkidir”(Akşit,2012:166). Bundan

sonra çeşitli dönemlerde, imparator ve imparatoriçe tarafından yaptırılan birçok mozaik yapıyı süslemiştir. (Bkz. Şekil 16)

Şekil 16: Apsis Yarım Kubbe'yi Süsleyen Meryem Mozaiği
(Tahsin Aydoğmuş, Hagia Sophia, 2004:64)

Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmed 1453 yılında şehri fethetmesinin ardından Ayasofya'yı ziyaret etmiştir. "Kiliseyi inceledikten sonra, cami olarak kullanılması için emir verdi ve ilk Cuma namazına bizzat katıldı. Fatih'in kiliseyi camiye çevirmesi, bazı yapısal değişiklikler gerektirdi. Yapının dışına uçan payandalar, doğu ucuna ise istinat duvarları eklenmiştir. Binanın iç mekânına, apsisin doğu ucuna bir minber ve Mihrap yaptırmıştır, pandantiflerde yer alan altı kanatlı melek tasvirleri dışında, hemen hemen bütün figürlü mozaiklerin üstü badana ve sıva ile kapatılmıştır"(Freely-Çakmak, 2005: 83).

"Ayasofya mozaikleri XIX. Y.y.'ın ortalarına kadar kapalı kalmıştır. Sultan Abdülmecid'in, yapının onarımı için davet ettiği İsviçreli Mimar Fossati 1847-1849 yılları arasında gerçekleştirdiği onarımda Ayasofya'yı süsleyen mozaiklerin üzerindeki sıva ve badanaları temizleyerek çizimlerini yapmış, korumak için ince bir sıva tabakası ile yeniden üzerlerini örtmüştür. Fossati bu çalışması ile tüm dünya Ayasofya'nın mozaiklerinin yok olmadığını öğrenmiş olurken Salzanberg'in 1854'te bastığı resimlerle bu mozaikleri görme imkanı da bulmuştur. Fossati'nin hafif şekilde örttüğü bu mozaikler 1931 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile görevlendirilen The Byzantine Institute'nin müdürü Mr. Whittemore tarafından temizlenerek tekrar ortaya çıkartılmışlardır" (Akşit, 2012: 172).

2.BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE MOZAIK ve AYASOFYA MOZAIKLERİ

2.BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE MOZAIK ve AYASOFYA MOZAIKLERİ

2.1. Mozaik Tanımı

“Eski Yunanca’da *abaliskoi*, Latince’de *abaculi*, *teserae* ya da *tesselae* adıyla bilinen mozaik için Osmanlılar *fuseyfis* sözcüğünü kullanmıştır. Geniş anlamda mozaik, değişik renkte bir ya da birkaç malzemenin küçük parçalarını yan yana getirerek oluşturulan düzenleme tekniğinin adıdır. Mozaik yapan kişiye ise *Musearius* ya da *Musivarius* denilmektedir. Kullanılan malzeme cam, seramik, ahşap, taş parçaları olabileceği gibi kağıt ya da kumaş parçaları da olabilir. Dar anlamda ise, renkli cam ve taş parçalarının harç içine gömülmesiyle oluşan döşeme, duvar ve örtü betimlemelerine denir”(Ertem, 2018: 2).

“Mozaik sanatında çeşitli şekil ve büyüklükteki taş, cam, seramik, metal, ahşap ya da toprak parçaları henüz kurumamış olan harç üzerine önceden çizilmiş olan şekle uygun olarak tek tek yerleştirilmektedir. Ancak bu dizilişte ışık yansımaları dikkate alındığından oluşan resim farklı bir özellik kazanmaktadır. Geometrik motifler, çeşitli hayvan figürleri, natürmortlar başlıca mozaik kompozisyonları arasında yer alır. Günümüzde binaların dış cephe süslemelerinde de kullanılan mozaikler yapım tekniği açısından en erken Neolitik Dönem’de görülmekle birlikte, aslında gerçek anlamda Klasik Yunan Dönemi’nden itibaren Antik çağ resim sanatı kapsamında incelenmektedir. Mozaik kelimesinin menşinin hangi kelimedenden türediği henüz kesinlik kazanmamıştır. Bazı araştırmacılar mozaik kelimesinin ibrani dilindeki ‘*Maskith*’ kelimesinden geldiğini ileri sürseler de, Yunan dilindeki ‘*Musa*’ kelimesi ile anlamda yakınlığı bulunmaktadır”(Ertem, 2018:2).

2.2. Mozaik Tarihi

“İnsanoğlu yüzyıllardan beri uzun ömürlü bir süsleme aracı olan mozaik dekoratif faydasından yararlanarak yapılarını süslemiştir. Bilinen en eski mozaik M.Ö. 4000’de sancılı toprak Irak’ta, antik Uruk kentinde işlenmiştir.

Bu topraklarda ilk var olan tarih öncesinin güçlü akarsuyu ikiye bölünüp Dicle ve Fırat isimli iki kardeş nehri doğurunca, bölge ağaçtan yoksun, sarı renkli garip bir zenginliğe bürünmüş, derin bataklıklar kurumuş, tahıl ekmeğine elverişli bir üst tabaka ve killi topraktan oluşan geniş bir vadi oluşmuş ve M.Ö. 6000’den itibaren Kuzeyden gelenlerle yaşam başlamıştır. M.Ö. 4000’li yıllarda, Sümerler ve Akadların paylaştığı bu topraklar üzerinde uygarlık, sanat ve kültür birikimi yüksek toplumlar oluşturmuştur. Mozaik ilkel insanın kendini biçimi için kullandığı bir araç olmamış, yerleşik toplumlarda ve üstün uygarlıklarda ortaya

çıkması, evvel'in zaman içinde kaybolmasına direnen, bilim, kültür, sanat ve siyaset alanında evrim yaşayan şehirlerde işlenmiştir''(Ertem, 2018: 5).

2.2.1. Hellenizm Devrinde Mozaik

“Mozaik sanatının ilk örneklerine M.Ö. 4000’lerde Mezopotamya’da Sümer sanatında rastlanmaktadır. Daha sonra Mısır, Girit, Firig, Urartu, Yunan ve Anadolu medeniyetleri tarafından kullanılan mozaik sanatı M.Ö. 200’den itibaren Roma İmparatorluğu’nda görülmeye başlanmıştır. Mozaik bezemenin ilk kullanıldığı yer Mezopotamya’dır. M.Ö. 4000 başlarında Uruk’daki (Warka) Sümer kültürünün ani yükselişinin, çeşitli el sanatlarına etkileri resim sanatında da görülmüştür. Keramik ve duvar bezemelerindeki resim tekniği, çağının tekstil sanatının örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Uruk kentinde, M.Ö. 4000 başlarında bazı yapıların duvarları ve anıtsal sütunları, çivi şeklindeki konik mozaiklerle bezenmiştir’’(Ertem, 2018: 5).

“Hellenistik döneme ait mozaikler, daha önce yapılan mozaiklerden nispeten daha farklı niteliklere sahiptir. Hellenizm devri mozaik örneklerin bir çoğunun özellikle orta motifleri, Opus Vermiculatum tekniği kullanılarak yapılmıştır. Figür ağırlıklı eserlerde, özellikle dış konturlarını ayrıntılı gösterebilecek şekilde, konturlara paralel, farklı renkte taş dizileri yerleştirilmiştir’’(Ertem, 2018: 5).

Hellenistik Roma özelliklerini tam anlamıyla içinde barındıran betimleme Büyük İskender Mozaigi’dir. (Bkz. Şekil 17)

Şekil 17: Büyük İskender’in Savaş alanında Pers İmparatoru Dairus’a saldırdığı an

(By Phaidon, 2007: 284)

2.2.2. Roma Mozaikleri

“Klasik ve Hellenistik dönemlerde yapım tekniği ve sanatsal faaliyet açısından artık daha gerçekçi bir tarzda ortaya çıkmış olan mozaik sanatı gelişiminin doruğuna Roma İmparatorluğu döneminde ulaşmış, mozaik döşemeler teknik ve içerikle ilgili getirilen yenilikler nedeniyle Anadolu, Suriye, Kuzey Afrika, Yunanistan ve İtalya’da sevilen bir süsleme ögesi olarak kullanılmıştır” (Ertem, 2018: 5)

“Mozaik sanatı M.Ö. 1. Yüzyılda yeni bir yön kazanmış, bu zamana kadar az sayıdaki yerleşimde ve ayrıcalıklı durumlarda kullanılmış olan lüks bir sanat iken, bu tarihlerden sonra yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir. Bu durum ise doğal olarak yeni teknik gelişimlere yol açmış ve motif repertuarı da değişmiştir. Süssüz, geometrik ya da doğa kökenli yeni stilize motifler geniş yüzeyleri kaplamaya elverişli tasarımlar şeklinde düzenlenmişlerdir. Kullanılan taş malzemelerin cinsleri, Roma döneminde de aynı kalmış ancak M.Ö. II. yüzyıldan sonra cam hamurundan elde edilen küpler değişik renkleriyle kompozisyonlarda renk çokluğu ve farklılığı yaratmıştır” (Ertem, 2018: 5-6).

2.2.3. Bizans Mozaikleri

“Bizans sanatı 300 ve 1453 yılları arasında var olmuştur. Bizans, birçok alanda olduğu gibi sanat faaliyetleri için de antik mirası benimsemiş, fakat onu kendi ihtiyaçlarına göre farklılaştırmıştır. Hristiyanlığın resmi din olarak benimsenmesi birçok alanda olduğu gibi sanatsal faaliyetlerde de farklı yönelimleri ortaya çıkarmıştır. 529 yılında da Atina’daki son felsefe okulu kapatılmıştır. Fakat bu okulun öğretimi, yunan dinlerine yönelik değil, İsa’nın ortaya koyduğu esaslara yöneliktir. Görülüyor ki Bizans, grek kültürünün sahibi olmakla beraber, yeni dinin amaçlarını ve dünya görüşünü işleyen bir eğitim sistemine ve dolayısıyla sanatına yönelmiştir” (Ertem, 2018: 8).

“Bizans İmparatorluğu mozaığe çok büyük önem vermiş, en zengin ve gösterişli mozaikler bu dönemde yapılmıştır. M.S. 5. Yüzyıldan sonra altın varak, gümüş, renkli cam, renkli taş ve mermer parçaları Bizans mozaik sanatında duvar, kubbe, tonoz ve pandantiflerde yaygın olarak yer almıştır. Ayrıca Bizans mozaiklerinin genelinde; kutsal ve İmparatorluk rengi olan erguvan renkli taşlar ve ışık etkisi vermek için altın varaklı cam mozaikler kullanılmıştır. Bizans çağında mozaikler zeminlerden çok duvar ya da tonozlarda görülmeye başlamıştır. Bunda tasvirlerin ve kullanılan cam, altın tozu, lapis gibi değerli malzemenin etkisi büyük olmuştur. Ne var ki, bu dönemde çağlar boyu kullanılan zemin mozaikleri bir anda silinip gitmemiştir. Birçok yapının zeminini süsleyen eserlerde sadece konu değişikliği yaşanmıştır. Bizans mozaiklerinde tüm fonda sembolik olarak altın kullanılmıştır. Mozaiklerdeki altın tesseraların kullanılması Hristiyanlık diniyle ilgilidir ve zenginliği ifade eder. Mozaiklerde altın kullanımı ışık-gölge ifadesi verir ve bu

ışık tanrıdan gelen ışığı temsil etmektedir. Bu mozaiklerdeki tek amaç dini mesajın verilmesidir”(Ertem, 2018: 7-8).

Bizans Sanatının en önemli eseri; görkemli yapısı ve içinde barındırdığı eşsiz mozaikleri ile Aya Sofya’dır. ”İmparator Iustinianos zamanında, 532-537 yılları arasında yapılan Aya Sofya’nın kemerleri, tonozları ve üst örtüsünün üzeri mozaiklerle kaplanmıştı” (Akşit,2012: 165).

2.3. Aya Sofya Mozaikleri

“Ayasofya’nın en önemli özelliklerinden biri iç süslemeleridir. Ayasofya, altın ve gümüş işlemeli süslerle maddi âleme, göze; Hz. Meryem’e, Hz. İsa’ya ve Hristiyan azizlere ait kutsal eşyalarla da manevi âleme, ruha hitap eden, içerisine girenleri hayran bırakan, o güne kadar eşi ve benzeri olmayan bir mabet halini almıştır. Eski Yunanistan’da halk mabedin içine girmediğinden daima mabetlerin dışarısına daha çok özen gösterilirdi. Bizanslılar ise, kiliselerin dışarısından çok, içerisine önem verdiklerinden, Ayasofya’nın içi gayet muhteşem ve süslü yapılmıştır. Dışı ise gayet sadedir. Ayasofya’yı dışarıdan gören bir kimse hiçbir zaman içinde hissettiği azamet ve haşmeti önceden düşünemez. Ayasofya özellikle gece yapılan ayinlerde, efsanelere konu olan, esrarengiz ve tesirli bir hal alırdı. Mabedin içinde altı bin kandil yanardı. Bu kandillerin yaydığı titrek ışıklar sayesinde duvardaki mozaikler birer hayal gibi parlardı”(Aslan, 2014: 45-46).

2.3.1. Apsis Mozaïği

“Bir zamanlar Ayasofya’nın nefini süsleyen mozaiklerden pek azı günümüze ulaşmıştır. Bunların en büyüğü ve en güzeli apsis yarım kubbesinde bulunur. Mozaikte, Meryem Ana ve onun dizlerinde oturan çocuk İsa tasvir edilmiştir. Meryem Ana dökümlü mavi elbiseler giymiştir ve pelerininin başı örten kısmı ile iki omzunda küçük haçlar bulunur; sağ eli İsa’nın omzunda, sol eli dizine dayalıdır. İsa ise altın rengi kıyafetler giymiş, ayaklarında sandalet, sağ eli ile takdis ederken, sol elinde bir tomar tutmaktadır. Meryem Ana bank gibi sade bir forma sahip, mücevherlerle süslü bir tahtta oturur. Altında iki yastık bulunur; üstteki yastığın üzerine oyun kartlarındaki gibi kupa motifleri işlenmiştir. Alttaki yastık ise yeşil renktedir. Ayaklarının altında da duvar etekliği gibi, mücevherlerle bezeli bir tabure vardır ” (Freely, Çakmak, 2017: 99). (Bkz. Şekil 18-19)

Şekil 18: Apsis'teki Meryem Mozaïği
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 19: Apsis'teki Meryem Mozaïği Detay
(By Phaidon, 2007: 466)

“Kemerde altın zemin üzerinde başlangıçta üç, sonunda dokuz harf kalan bir kitabe yer alır. Eksik olan harflerine rağmen çözülebilen yazıda *”bir zamanlar hilekarların indirdiği bu ikonaları dindar imparatorlar tekrar yerine koydurttu”* ifadesi okunur. Kitabede bahsi geçen imparator, III. Mikhail (842-867) ile birlikte eş imparator olan I.Basileios (867-886)’dur. Bu imparatorların tahtta bulunduğu dönem göz önüne alındığında, bu mozağin İkonoklazma Dönemi’nin sona ermesinin ardından yapılan ilk ve en eski mozaik olduğu anlaşılmaktadır”(Akşit 2012: 183).

2.3.2. Apsisdeki İki Melek Mozaği

“Apsisi çevreleyen kemerin dibinde, Baş Melek Cebrail’in olağanüstü büyük bir tasviri bulunur. Divitision denilen bir iç kıyafet giymektedir ve üzerine de beyaz ipekten bir khlamys, yani pelerin almıştır. Neredeyse ayaklarına kadar inen muazzam kanatları, başlıca yeşil, mavi ve beyaz olmak üzere, parlak renkli tüylerden meydana gelmiştir. Sağ elinde bir asa, sol elinde ise kristal bir küre taşır. Bu kürenin içinden başparmağı gözükmektedir. Sol tarafının yukarı kısmı ile sağ kanadının üstü olmamasına rağmen, yine de çarpıcı ve belirgin bir figürdür. Kemerin kuzey kanadında da, Başmelek Mikail’in kanatlarından sadece birkaç tüy görülebilir” (Freely , Çakmak, 2017: 100). (Bkz. Şekil 20)

Şekil 20: Bema Tonzunun sağında bulunan Cebrail Mozaği

(Akşit, 2012: 180)

2.3.3. İmparator Aleksandros'un Mozaiği

“Galerilerde, günümüze ulaşmış dört tane mozaik pano bulunur. Bunların en eskisi, fakat en son ortaya çıkarılan ve restore edilene, kuzeybatı payesinin doğu yüzünde yukarıdadır. Mayıs 912’de ağabeyi VI. Leon’un ardından tahta çıkan imparator Aleksandros tasvir edilmiştir” (Freely, Çakmak, 2017: 104).

“Aleksandros, tahtta kaldığı bir yıl içerisinde Ayasofya’ya bir mozaik portresini yaptırmıştır. İmparatorun başında miğfer şeklinde, altın ve incilerle kaplanmış imparatorluk tacı, üstünde imparatorluk pelerini, ayağında ise mücevherlerle süslü potinleri bulunmaktadır. “*Tanrım, Ortodoks ve sadık kulun İmparator Aleksandros’a yardım et*” yazılı dört yazı madalyonunda Tanrı önünde bir baş eğiş vardır”(Aslan, 2014: 62).

Şekil 21: Aleksandros Mozaiği

(Akşit, 2012: 196)

Şekil 22: Aleksandros Mozaïği Detay
(Akşit, 2012: 197)

2.3.4. VI. Leon Mozaïği

“İmparator kapısı üzerinde yer alan, Pantokrator İsa önünde secde eden İmparator VI.Leon’u tasvir eden mozaik pano 1848 yılında Fossati tarafından bulunmuş ve 1933’de T. Whittemore tarafından temizlenmiştir. Pano da tasvir edilen İmparatorun VI. Leon (886-912) olarak teşhis edilmesi bu mozaïğin imparatorun tahtta olduğu dönemde yapıldığını göstermektedir” (Akşit 2012: 179). (Bkz. Şekil 23)

Şekil 23: İmparator Kapısı üzerinde Pantokrator İsa’ya Secde eden VI.Leon Mozaïği

(Akşit, 2012:178)

“Bu mozaik, İsa’yı mücevherlerle süslü bir tahtta otururken gösterir, ayaklarının altında ise bir tabure durmaktadır. Sağ elini takdis eder biçimde kaldırmış ve sol elinde, üzerinde ‘*Barış seninle olsun, ben Dünya’nın ışığı’yım*’ yazan açık bir kitap tutmaktadır. Solda, başında tacı olan sakallı ve haleli bir figür, tahtın önünde yere kapanmış ve ellerini yakarır vaziyette uzatırken gösterilir. Üst tarafta, tahtın her iki yanında birer daire içinde figürler yer alır; soldakinde Meryem Ana’nın sağdakinde ise elinde asa tutan bir meleğin büstleri bulunur”(Freely, Çakmak, 2005: 88).

2.3.5. Kubbe Melek Tasvirleri

“Ayasofya’nın muazzam kubbesine geçişi sağlayan pandantiflerde de dört melek figürü yer alır. Melekler altı kanatlı olarak tasvir edilmişlerdir. Doğu tarafındaki pandantiftekiler orijinal haliyle günümüze gelebilmiş olup batdakiler daha Bizans Dönemi’nde bozulmuş ve fresko olarak tekrar yapılmıştır”(Akşit, 2012: 181).

Şekil 24: Pandantifler üzerinde yer alan Serafim Melekleri
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 25: Serafim Meleği Mozaiği Detay
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

2.3.6. Deisis Kompozisyonu

“Özellikle Haçlı istilasından sonra Bizans kiliselerinde çok sık görülen Deisis, kıyamet gününde Hazreti İsa’dan şefaet dilenmesini anlatır. Deisis tüm inananlar için son bir yakarıştır. Görüldüğü üzere Mozağin üzerinde kutsama işareti yapan Hazreti İsa’nın yanında Hazreti Meryem ve Vaftizci Yahya vardır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli detay, hazreti Meryem ikonografisinin gerek duruşunun gerekse kıyafetinin, alışılmıştan farklı olmasıdır. Figür, Hazreti Meryem’den çok Mecdelli Meryem’i anımsatır. Bu da bize şunu gösterir ki; mozaikte annesi olarak ifade edilen kadın, aslında Hazreti İsa’nın karısıdır”(Çift, Altunay, 2017:42).

“Üslup ve uygulamadaki şaşırtıcı niteliği ile Deesis, Bizans sanatının son rönesans döneminin tipik örneğidir”(Aslan, 2014: 62). (Bkz. Şekil 26-27-28)

Şekil 26: Ayasofya’nın Yukarı Güney katında yer alan Deisis Mozaiği

(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 27: Deisis Mozaiki Pantokrator İsa Detay

(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 28: Deisis Mozaïği Vaftizci Yahya Detay

(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

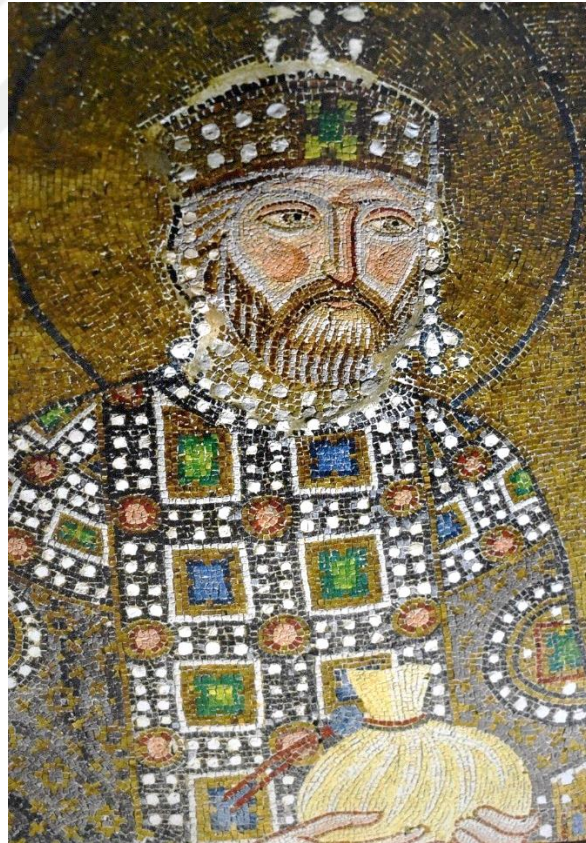
2.3.7. Zoe Mozaïği

“Güney galeride bulunan bu mozaikte mermer bir tahta oturan ve koyu renk hiton ve himation ile giyimli İsa'nın sağında İmparator Konstantinos Monomakhos, solunda ise İmparatoriçe Zoe ayakta olarak tasvir edilmiştir. Mozaikte imparator ve imparatoriçenin arasında tahtta oturan İsa, bir eliyle takdis etmekte, diğer eli ile kıymetli taşlarla süslü kodeks ya da İncil tutmaktadır”(Aslan, 2014: 63).

“Günümüzde mozaik panoda Zoe'nin son eşi Konstantinos Monomakhos görülmektedir. Mozaik panoda yer alan sahnede önceleri İmparatoriçe Zoe'nin ilk eşi olan III. Romanos Argyrus'un yer aldığı ve ilerleyen dönemde bu tasvirin baş kısmının değiştirilerek Zoe'nin ikinci eşi IV. Mikhail'in yapıldığı, son olarak imparatoriçenin üçüncü evliliği ertesinde baş kısmının bir daha değiştirilerek Konstantinos Monomakhos'un konulduğu düşünülmektedir. Bu arada yine imparatorun adının yer aldığı bölümdeki mozaiklerin değiştirildiği de dikkat çeker”(Akşit, 2012: 193). (Bkz. Şekil 29-30-31)

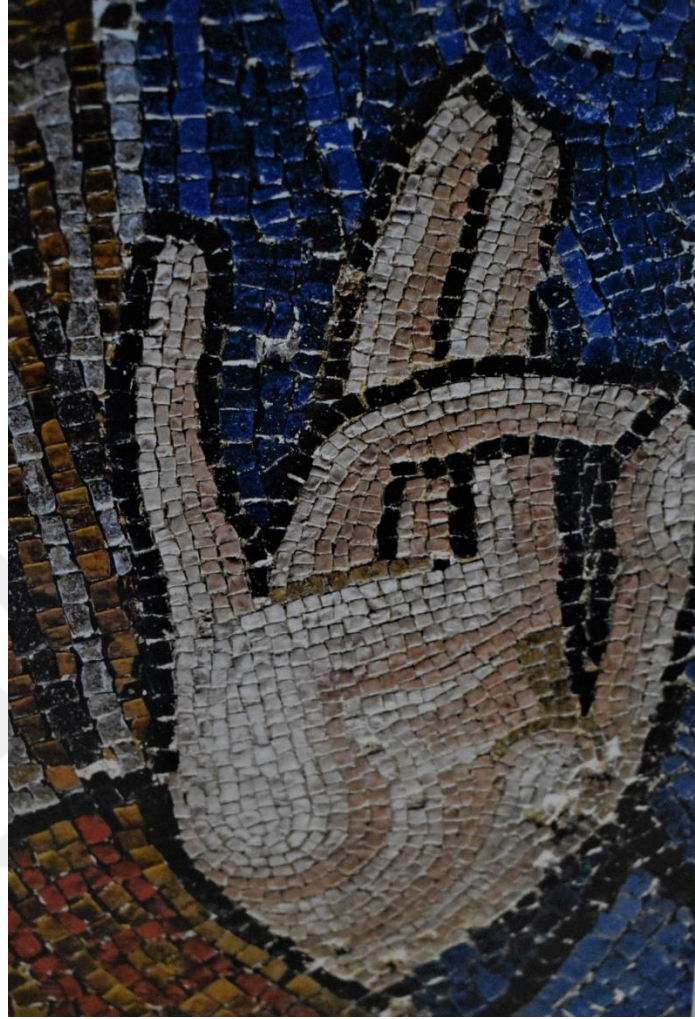

Şekil 29: IX. Konstantinos Monomakhos ve İmparatoriçe Zoe
(Ece Pınar Kapan)

Şekil 30: IX.Konstantinos Monomakhos ve Zoe Mozaigi Detay
(Akşit, 2012:192)

Şekil 31: XI. Konstantinos Monomakhos ve Zoe Mozaïği İsa'nın takdis yapan eli
(Akşit, 2012: 168)

2.3.8. Komnenos Mozaïği

“Güney galerinin doğu ucunda iki mozaik pano mevcuttur. Birinde İmparator Joannis II. Komnenos ile (1118-1143) ve İmparatoriçe İrene tasvir edilmiştir. Mozaïğin ortasında maforion giymiş Meryem, kucağında çocuk İsa'yı tutmaktadır. Çocuk İsa'nın sol elinde bir rulo bulunmakta ve yine sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır. Meryem'in sağ tarafında duran İmparator Joannis, para kesesi; sol tarafında yer alan İmparatoriçe İrene ise bir rulo uzatmaktadır. Bu pembe tenli uzun sarı saçlı genç kadın, muhteşem merasim elbisesinin içinde âdeta acemi tavırla durmaktadır”(Aslan, 2014: 63). (Bkz. Şekil 32-33)

Şekil 32: İmparator II.Ioannes Komnenos Mozaïği
(Ece Pınar Kapan)

Şekil 33: İmparator II.Ioannes Mozaïği Prens Aleksios'un Portresi Detay
(Akşit, 2012: 189)

2.3.9. Tympanon Üzerindeki Aziz Mozaikleri

“Ayasofya mozaikleri içinde azizlik derecesine yükselmiş olan kilise babalarının da portrelerine yer verilmiştir. Bu mozaikler kuzey tympanon duvarının altında nişler içine yapılmıştır ve neften bakıldığında görülebilmektedir”(Aslan, 2014: 62). (Bkz. Şekil 34-35)

Şekil 34: İoannes Krysostomos ve Ignatios Theopholos Mozaïği
(Akşit, 2012: 198)

Şekil 35: İoannes Krysostomos ve Ignatios Theopholos Mozaïği Detay
(Akşit, 2012: 199)

“Her iki tympanon duvarında, yukarıda ve iki pencere dizisi arasında kalan boydan boya yazılmış yazının çok az bir kısmı görülür. Burada kalan harflerden çözüldüğü kadarıyla metinde, ‘*Bu dünyanın gözbebeği olan yapının, bazı talihsizliklere uğradıktan sonra, Tanrı’nın koruyuculuğu altında ihya olduğu, zamanın bu benzersiz yapıyı istediği fakat bizim yardımımızla bunun önlendiği*’ ifadesi yer alır” (Akşit 2012-199).

2.3.10. Vestibul Mozaiği

“Günümüzde Ayasofya Müzesi’nin çıkış kapısı olarak kullanılan eski güneybatı girişinde, ‘Muhafızlar Salonu’denilen dar bir salonun iç nartekse açılan kapısı üzerinde, Meryem Ana, çocuk İsa, Konstantinos ve İustinianos’un tasvir edildiği mozaik pano bulunur. 1849’da Fossati tarafından bulunan ve daha sonra üzeri kapatılan pano, 1933-1934 yıllarında T.Whittemore tarafından gerçekleştirilen onarım sırasında temizlenerek restore edilmiştir”(Akşit,2012: 177).

Şekil 36: Güney girişte bulunan Vestibul Kapısı üzerinde yer alan Vestibul Mozaiği

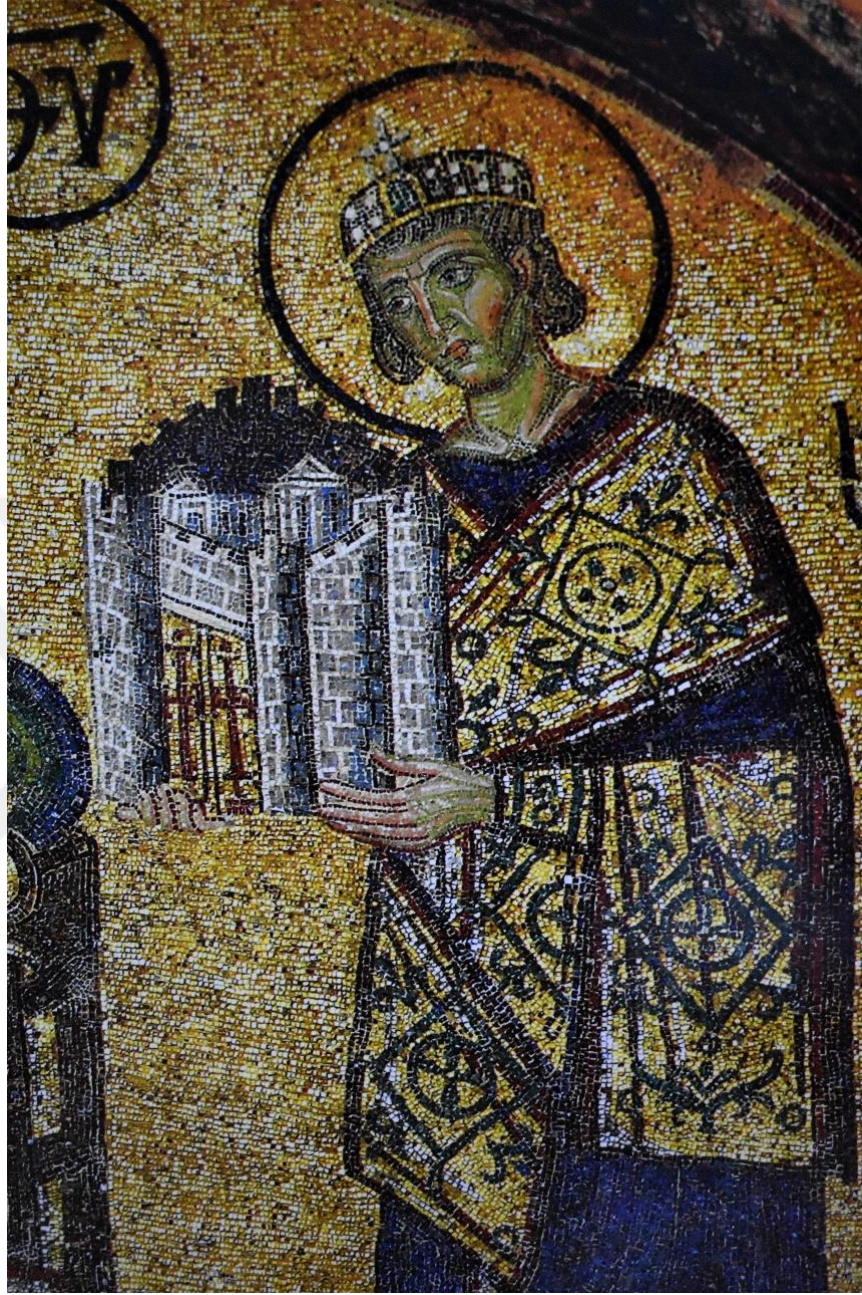
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 37: Meryem'e Ayasofya maketini sunan Iustinianos
(Akşit,2012: 174)

Şekil 38: Meryem'e surlarla çevrili Konstantinopolis'i sunan Konstantinos
(Akşit, 2012: 175)

3. BÖLÜM

KİŞİSEL YORUMLAMALAR VE UYGULAMALAR

3. BÖLÜM

KİŞİSEL YORUMLAMALAR VE UYGULAMALAR

3.1. Ayasofya Mozaiklerinin Seramik Yüzeylerde Yorumlanması

Mozaiklerin seramik yüzeylere aktarılmasında, öncelikli olarak mozaik kavramının temeli incelenmiş, Bizans tarihinin en önemli dönemlerine tanıklık etmiş Aya Sofya Kilisesi'nin mimari zenginliği ile birlikte içinde barındırdığı mozaiklerin biçimsel özellikleri ve taşıdıkları anlamlar araştırılmıştır. Bu detaylı incelemenin sonucunda da Ayasofya Kilisesi'nin duvarlarını süsleyen mozaiklerin, yapıldığı dönemin inanç ve düşünce sistemini detaylı şekilde yansıttığı görülmüştür. Bu araştırma verilerinin oluşturduğu zengin bellek eşliğinde, Bizans Mimarisi ve Sanatı irdelenerek mozaik detaylar, seramik yüzeyler üzerinde yorumlanmıştır.

Seramik uygulamalar, şekillendirme aşamalarına geçmeden önce eskizleri yapılarak tahlil edilmiştir. (Bkz. Şekil 39) Serbest şekillendirme teknikleri ile üretilerek ön pişirimlerinin yapılmasının ardından sır üstü dekor boyaları ve Altın yaldız uygulandıktan sonra 740°C'de fırınlanmıştır.

Şekil 39: Uygulanacak olan Mozaiklerin Eskiz ve Tasarım Süreci

(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 40: IX.Konstantinos Monomakhos ve Zoe Mozaiği Detay
(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

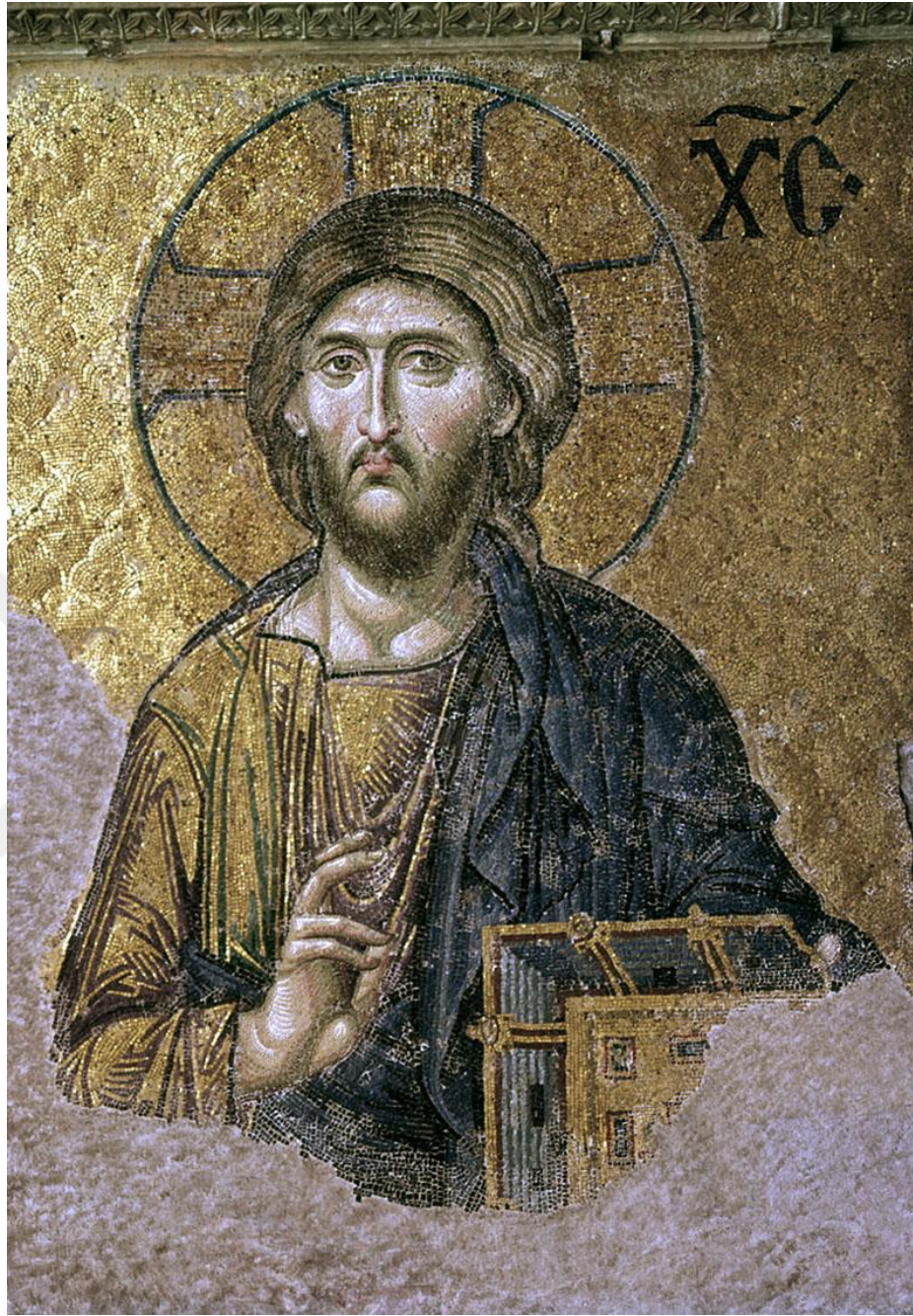

Şekil 41: ‘‘Zoe’’ Sır üstü Dekor

(ç: 23 cm.) 740°C, 2019

(Fotoğraf Ece Pınar Kapan)

Şekil 42: Deisis Mozaigi Pantokrator İsa

(Fotoğraf Ece Pınar Kapan)

Şekil 43: “ Pantokrator” Sır üstü Dekor

(ç: 23 cm.) 740°C, 2019

(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

Şekil 44: Deisis Mozaigi Meryem Detay
(Fotoğraf Ece Pınar Kapan)

Şekil 45: “ Meryem ” Sır üstü Dekor

(ç: 23 cm.) 740°C, 2019

(Fotoğraf: Ece Pınar Kapan)

SONUÇ

Yaklaşık 1500 senedir, dünyanın ayakta kalan en eski yapılarından biri olan Ayasofya, içerisinde barındırdığı eşsiz mimari detayların bir parçası olan mozaik süslemeleri ile sanat tarihinin önemli yapı taşlarından bir tanesi olmuştur.

Ayasofya bir ibadethane olmasının ötesinde, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları'nın sosyal ve siyasi hayatına ışık tutmaktadır. Ayasofya Mozaiklerinde işlenen konular; dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. İlk yapıldığı yıllarda geometrik ve bitkisel motif ağırlıklı süslemeler olsa da, İkonoklazma döneminin sona ermesi ile birlikte kilise duvarları, dönemin inanç ve düşünce sistemini esas alarak tasvirli mozaikler ile süslenmiştir.

Kullanılan gölgeleme teknikleri, cam mozaiklerdeki değerli maden kaplamaları ve çok renklilik, Bizans dönemindeki sanatçıların, mükemmeli yaratma konusundaki gayretlerinin sonucu olarak dikkat çeker.

Bu çalışmada Ayasofya mozaikleri; incelenen kaynak, gözlem ve araştırmalar ışığında yeniden ele alınarak edinilen bilgi ve belgelerle seramik eserlere ilham olmuştur.

Sanatçıların; yaşadığı toprakların zenginliğinin farkındalığı ile kendi kültür ve estetik anlayışlarını ortaya koyarak özgün sanat eserleri yaratmaları mümkündür. Bu alanda çalışmak isteyenlere yeni bir kaynak oluşturması ve ilham vermesi hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACARER, Erk (2009) *%100 İstanbul Tarih, Mekan ve Sırlar*, İstanbul: İnkılap Yayınları

AKŞİT, İlhan (2012) *Tarihi, Mimarisi ve Efsaneleri ile Ayasofya*, İstanbul: Akşit Kültür Turizm ve Yayıncılık

ARSLAN, Ferhat (2014) *Ayasofya Efsaneleri*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları

BY PHADİON (2007) *30.000 Years of Art The Story of Human Across time and Space*

ÇİFT, Pelin – ALTUNAY, Erhan (2017) *Ayasofya'nın Gizli Tarihi*, İstanbul: Destek Yayınları

FREELY, John - ÇAKMAK, Ahmet S. (2005) *İstanbul'un Bizans Anıtları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

MAGUIRE, Henry (2004) *Bizans Saray Kültürü*, Washington: Yapı Kredi Yayınları

METİN, Sözen – TANYELİ Uğur (2010) *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi

YERASİMOS, Stefanos (2012) *Konstantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, İstanbul: Destek Yayınları

Basılmamış Kaynaklar

Ertem, Serpil (2018), *Zeugma (Belkıs)Antik Kenti Mozaiklerinde Kullanılan Bordür Motiflerinin, Çini Sanatına Uyarlanması*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Dr Öğretim Üyesi Ezgi Gökçe, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı, Uşak

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Ece Pınar Kapan

Doğum Yeri ve Yılı: İzmir, 1989

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim:

Yüksek Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı (2012-)

Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü (2007-2011)

Lise: Urla Lisesi (2007)

KATILDIĞI SERGİLER

Karma Sergiler

2016 II. Genç Sanat Günleri Kırmızı Sanat Atölyesi, İzmir

2016 5. Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karo Yarışması, Uşak

2016 Rotary Altın Testi Seramik Yarışması, İzmir

2015 ISRED Karma Sergi, Seferihisar

2015 Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi yıl sonu Sergisi, Narlıdere

2014 GizemFrit Seramik Yarışması, Sakarya

2014 Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karo Yarışması, Uşak

2014 Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü yıl sonu Sergisi, Tınaztepe

2013 EgeArt Genç Sanat Günleri Kültürpark, İzmir

2013 2. Alaçatı Genç Sanat Günleri, Alaçatı

2013 Muammer Çakı Seramik Yarışması Sergisi, Eskişehir

2012 1. Alaçatı Genç Sanat Günleri, Alaçatı

2012 Atatürk Kültür Merkezi Açılış Sergisi, Urla

2011 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Karma Seramik Sergisi Hakan Çeken Kültür Merkezi, Urla

2010 Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karto yarışması, Uşak

Ödüller

2016 Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karo Yarışması Umpaş Seramik Seranova Gençlik Ödülü, Uşak

2007 Çanakkale Şehitleri Tanıtım ve Araştırma Derneği Afiş Tasarım Yarışması Birincilik, İzmir

2001 Lions Klübü Afiş Tasarım Yarışması Birincilik, İzmir